

SISTEMUL NORMELOR SOCIALE

Ion TULBURE,
doctorand (USM)

În articolul de față prezentăm modul de organizare a normelor sociale în cadrul sistemului normelor sociale, precum și influența reciprocă dintre diferitele categorii de norme sociale. În vederea constatării rolului normei la construcția sistemului normelor sociale, au fost stabilite diferențele dintre diverse categorii de norme sociale. La fel, prin prisma evoluției istorice, am relatat cu privire la aportul normelor sociale la construcția dreptului. Se relevă că finalitatea oricărei norme sociale este realizarea ordinii și disciplinei în domeniul pe care îl vizează.

Cuvinte-cheie: normă socială; morală; religie; obicei; drept; norme tehnice; norme corporative; norme juridice.

***

In this article the organizing method of the social rules within the social rules system is presented, as well as the way different social rules categories influence each other. In order to identify the role of the rule to construction of the social rules system, the differences among the social rules categories were established. As well, in the light of the historical evolution, the contribution of the social rules to construction of the law was emphasized. It is underlined that the purpose of every social rule is to achieve the order and discipline in the field it regulates.

Keywords: social rule; morals; religion; custom; law; technical rules; corporative rules; rule of law.

Existența oricărui individ ca ființă socială presupune o serie de obligații exercitate în tot cursul ciclului său de viață, concretizate într-o serie de norme, dintre care unele se completează între ele, altele apar contradictorii față de celelalte, fiind specifice unor grupuri de interese diferite.

Sorin M. Rădulescu consideră că „diversitatea acestor norme, ca și modul lor specific de funcționare în variate contexte de viață creează așa-numita ordine normativă a unei societăți, în temeiul căreia apare reglementată desfășurarea rațională a vieții sociale” [1].

Termenul de „nomos” semnificând din limba greacă lege naturală, normă, ce presupune respectarea ordinii instituite de zei, își are corespondent în spiritualitatea asiatică, prin „Dao”, sub mai multe forme: *Dao al cerului; Dao al omului*.

Normele sociale, ca suport al reglementării normative, reprezintă un ansamblu de norme care reglementează relațiile sociale, conduita și acțiunile colectivităților umane.

Genoveva Vrabie definește norma socială ca „un model general de comportare care reglementează unele acțiuni sociale ale oamenilor, conduita și activitatea lor și, prin aceasta, relațiile dintre oameni. Nu există gen de activitate socială căreia să nu i se impună sau să nu i se recomande reguli de desfășurare, de exercitare” [2].

Norma socială este o regulă care determină comportamentul individului într-o situație concretă. De altfel, societatea ca ansamblu complex de structuri impune un sistem dezvoltat și dinamic de norme sociale. Acest sistem de norme este o condiție de existență a vieții societății, un mecanism care impune buna administrare a relațiilor dintre oameni și înlătură pericolul iminent de instaurare a haosului.

Normele sociale sunt impuse, promovate și perpetuate prin mai multe metode, și anume: sunt interzise acele comportamente sau conduite care aduc atingere valorilor societății sau grupului social; sunt obligatorii acele comportamente sau conduite care conservă ordinea acelei societăți și sunt recomandate, aprobate

acele comportamente sau conduite care ajută la integrarea individului ca membru al societății.

Ca emanații ale conștiinței colective a societății, normele sociale, în totalitatea lor, reprezintă condițiile de organizare rațională a conduitei umane, contribuind direct la asigurarea continuității vieții sociale, prin stabilirea modelelor de comportament pentru condiții determinate. Astfel, normele sociale presupun organizarea acțiunilor umane în conformitate cu regulile, valorile apreciate pozitiv de societatea respectivă. Prin intermediul lor, societatea, ca ansamblu coerent de relații și acțiuni sociale, elaborează un sistem normativ referențial care permite membrilor să se comporte în mod inteligibil și normal.

Așa cum am menționat, normele sociale impun indivizilor modele de comportament, creând condiții optime de realizare a vieții în cadrul social determinant al existenței lor. Diferitele domenii de activitate socială, care se dezvoltă permanent, implică modernizarea continuă a sistemului de norme sociale. Dan Banciu consideră că indiferent de domeniul pe care îl reglementează, „normele sociale conțin reguli adresate indivizilor, descriind și detaliind modalitățile în care valorile trebuie concretizate în comportamente legitime și acceptate de societate” [3].

Intrucât relațiile sociale sunt extrem de variate, se conturează și o diversitate de norme sociale care reglementează aceste relații. Astfel, sistemul normelor sociale este constituit din următoarele grupuri de norme: norme morale, norme obișnuielnice (obiceiuri), norme corporative, norme religioase, norme juridice și norme tehnice.

Clasificarea normelor sociale implică mai multe criterii de categorizare. Astfel, normele sociale pot fi diferențiate: a) în funcție de sfera de reglementare normativă: norme sociale general-umane (internaționale) și norme sociale specifice unei societăți; b) după modul de apariție: norme apărute spontan (obiceiuri, norme morale) și norme adoptate (norme juridice, norme ale unor organizații); sau norme ce apar prin intermediul organelor statale și norme ce apar în afara acestei

activității; c) după modul de expunere: norme recomandate și norme obligatorii; d) după conținutul lor, domeniul vieții sociale în care sunt aplicate: norme politice, juridice, religioase, corporative etc.; e) după modul de asigurare a realizării lor: norme ocrotite prin dezaprobare (normele morale, religioase) și norme a căror realizare este asigurată prin forță de constrângere (norme juridice, corporative.); f) după gradul de independență și libertatea de alegere acordată subiectului acțiunii: cu caracter conservator (tradițional) și liberal.

Stabilirea categoriilor de norme sociale în funcție de diferite criterii este importantă pentru stabilirea ierarhiei acestora în cadrul sistemului. În aceste circumstanțe, se facilitează stabilirea coraportului dintre diferitele categorii de norme sociale, influența reciprocă dintre acestea. Mai mult ca atât, procesul de clasificare a normelor este eficient din perspectiva studierii conținutului normelor sociale și pentru dezvoltarea continuă a acestora.

Analiza normelor sociale o vom iniția cu prima categorie, și anume, **normele morale**. Acest fapt nu este întâmplător, întrucât, din perspectivă istorică morala precedă dreptul. În acest sens, urmează să accentuăm coordonatele evoluției corelației drept-morală.

Problema legăturii dintre *drept și morală* a constituit o preocupare constantă a filosofilor și juriștilor. Teoriile care dezvoltă această temă variază de la un pol în care dreptul este identificat cu morala la un altul, corespunzător pozitivismului juridic, în care dreptului i se neagă orice influență a moralei.

Omul de drept trebuie să aibă o viziune de ansamblu asupra dreptului pentru a putea aplica dreptul fără a-l deturna de la finalitatea sa. Numai privind dincolo de litera legii, juristul poate spera să identifice spiritul acesteia și numai stăpânind principiile care stau la temelia dreptului, el poate înțelege de unde vine și încotro se îndreaptă dreptul. Linia de plecare și linia de sosire în această călătorie milenară a dreptului o constituie morala, care „circulă în interiorul dreptului ca sângele prin corp” [4]. Această idee a făcut obiectul unor dispute aprinse.

În continuare, urmează să expunem în plan istoric dezvoltarea raportului dintre **drept și morală**.

Întreaga filosofie a lui Platon [5] stă sub spectrul ideii de bine, întrucât acest autor subordonează ideii raportul dintre sensibil și inteligibil, precum și pe acela dintre suflet și corp. Prin **idee**, Platon înțelege o realitate etică care primează asupra realităților supuse simțurilor. În faptul că adevărul este reprezentat de bine și frumos, el găsește originea dreptului. Legea este fundamentată pe rațiune, ca reflex al principiului binelui și finalitatea ei este virtutea. Astfel, legile trebuie să țină seama de considerații superioare ordinii juridice, Platon fiind primul care afirmă că legile trebuie controlate din punctul de vedere al conformității lor cu morala. Deși se îndreaptă către o concepție pozitivistă asupra dreptului, sesizând o autonomizare a acestuia față de morală, și Aristotel consideră că între cele două concepte trebuie să existe o relație de subordonare. El este de părerea că din clipa în care

dispare scopul suprem al promovării virtuții, „legea devine o simplă convenție, ea nefiind decât o garanție a drepturilor individuale, fără nici o înrâurire asupra moralității și justiției personale a cetățenilor” [6].

Nu în ultimul rând, concepția lui Cicero [7] despre drept are la bază **morala**. Cicero este primul și unul dintre puținii oameni de drept care au considerat că justiția, fiind o etică socială, presupune dragostea oamenilor față de ceilalți, idee preluată și de creștinism. Într-adevăr, originea dreptului este în natură, deoarece binele și răul, fiind și principii ale naturii, sunt judecate în conformitate cu aceasta.

După o perioadă a Evului Mediu în care dreptul s-a confundat cu morala, controversa renaște abia în sec. XVIII, când se face pentru prima oară o distincție clară între morală, care are în vedere relația omului cu el însuși și căutarea păcii interioare, și drept, al cărui obiect este reprezentat de relațiile dintre oameni și realizarea păcii exterioare. Astfel, numai datoriile juridice pot fi impuse cu forța, întrucât ceea ce se desfășoară în interiorul uman nu poate face obiectul unei coerciții exterioare. Această distincție va fi accentuată de Kant, ca urmare a concepției sale individualiste asupra dreptului, cu accentul pe libertatea individului.

La Immanuel Kant, spre deosebire de filosofia antică, primează **acțiunea morală**. Aceasta, întemeiată din interior în ea însăși, îi permite să subordoneze dreptul moralei, în cadrul distincției dintre cele două, dreptul vizând doar raporturile exterioare [8]. Așadar, morala este limită pentru drept, acesta nefiind susceptibil de a acționa asupra resorturilor morale ale ființei. Invers, dreptul derivă din moralitate, deoarece o acțiune morală are ca mobil ideea de datorie pe care o prescrie legea [9]. În ciuda delimitării dintre ele, dreptul și morala au un liant comun: întemeierea lor pur rațională. Mai departe, Kant face distincție între **drepturi înnăscute și drepturi dobândite**, primele fiind drepturi naturale, interne, ce țin de morală, spre deosebire de cele dobândite, care formează un drept exterior. Pentru că singurul drept înnăscut este libertatea, subordonarea pe care filosoful o stabilește între drept și morală apare și mai evidentă, dacă ne amintim modul în care el a definit dreptul, ca fiind știința care limitează libertățile, pentru a le pune de acord.

Punând accentul pe afirmarea personalității umane, cel mai de seamă reprezentant al neokantianismului, Giorgio del Vecchio [10], distinge între o **etică subiectivă**, care constituie morala, și o **etică obiectivă**, care este dreptul. Dacă aprecierea asupra moralei este subiectivă și unilaterală, aprecierea asupra dreptului este obiectivă și plurilaterală. Ceea ce morala prescrie ca datorie nu este sancționat de drept, ci permis ca fiind licit din punct de vedere juridic. Dreptul nu are o sferă de cuprindere mai mică decât morala, deoarece în ambele cazuri acțiunea este în același timp internă și externă.

Filosofia kantiană a constituit o sursă de inspirație pentru pozitivismul juridic. Cu toate acestea, Mircea Djuvara, reprezentant emblematic al neokantianismului în România, s-a opus acestui curent, denumit vo-

luntarist, l-a criticat mai ales pe Auguste Comte, precursorul pozitivismului juridic, care punea accentul pe experiență și astfel pe realitatea exterioară. Filosoful atrage atenția că dreptul rațional nu se confundă cu morala, întrucât există reguli morale care au sancțiuni și reguli de drept fără sancțiuni. Totodată, sancțiunea nu este de esența dreptului, ci dreptul este cel care conferă legitimitate juridică sancțiunii. Asemănător lui Kant, el consideră că dreptul, fiind cu totul distinct, „are totuși rădăcină în morală, legătura dintre cele două începând de la aceeași judecată comună de natură rațională și cunoștințele lor trebuind să posede aceeași structură logică” [11]. Astfel, în ceea ce privește dreptul și morala, persoana există, deoarece i se atribuie drepturi și obligații, iar obligațiilor morale le corespund drepturi morale. În altă ordine de idei, „fără ideea de justiție care îl domină, dreptul pozitiv rămâne numai o searbădă și revoltătoare încercare de a impune oamenilor forța” [12]. De aceea autorul consideră că dreptul pozitiv este în realitate omagiul pe care viața socială îl aduce dreptului în sine.

Pentru Hegel [13], morala este o motivare a dreptului: ea nu se separă de acesta, ci îi dă substanță prin fixarea de scopuri în interiorul sferei dreptului. Morala este o etapă intermediară către ideea de drept și atât dreptul, cât și morala trebuie subordonate eticului.

Hans Kelsen, în lucrarea sa principală *Teoria pură a dreptului* [14] face apologia unei științe juridice autonome, distincte de orice influențe din partea factorilor externi sistemului de drept. Este bine-cunoscută delimitarea pe care autorul o face între Sein (ceea ce este) și Solle (ceea ce trebuie să fie). În timp ce prima noțiune este specifică științelor naturii, între care și morala, cea de-a doua are în vedere științele sociale și mai ales dreptul. După Kelsen, numitorul comun dintre drept și morală este reprezentat numai de obiectul lor: conduita umană. Mai departe, cele două noțiuni sunt net delimitate, întrucât autorul neagă existența unor valori morale absolute, necrezând, de altfel, în nicio justiție absolută.

În acest context istoric, este utilă creionarea succintă a principalelor argumente folosite atât în sprijinul, cât și împotriva ipotezei privind influența moralei asupra dreptului. Dintre argumentele aduse în favoarea ideii că dreptul trebuie să fie circumscris moralei, cele mai reprezentative sunt:

a) **Dreptul și morala au o origine rațională comună.** Astfel, dreptul este morala scrisă, morala în acțiune, susceptibilă de coerciție. Chiar dacă, spre deosebire de morală, dreptul reglementează conduita exterioară, nu există o diferență de natură sau scop între regula de drept și cea morală. Bunăoară, chiar și în apariția sa pur tehnică, dreptul este guvernat de legea morală. Singura diferență este de caracter, regula morală devenită drept fiind investită cu mijloace de punere în aplicare mult mai energice (posibilitatea constrângerii statale ce poate interveni în caz de încălcare);

b) **Apelul jurisprudenței la principii morale și de echitate.** În aplicarea legii, judecătorul extinde efectele acesteia sau poate da chiar o soluție contra-

ră. Manifestarea moralei în procesul de interpretare și aplicare a normelor juridice se explică prin faptul că legea nu poate reglementa toate situațiile posibile;

c) **Scopul principal al dreptului este realizarea justiției,** precept în sine moral. Încă din cele mai vechi timpuri, oamenii au creat dreptul ca o garanție pentru realizarea justiției, mijlocul prin care se înfăptuiește dreptatea. Așadar, finalitatea dreptului este morala. De altfel, întreg dreptul este străbătut de o multitudinea de reguli și principii ce derivă în mod evident din morală: principiul bunei-credințe, obligația de a nu vătăma pe altul, excepția de neexecutare etc.;

d) **Normativismul juridic nu explică eșecul anumitor legislații vădit imorale.** Este cazul, în primul rând, al reglementării naziste. La Tribunalul de la Nürnberg au fost pronunțate sentințe de condamnare chiar împotriva judecătorilor germani care au aplicat litera legii, dar care, prin faptul că au făcut abstracție de principiile morale superioare oricărei forme a dreptului pozitiv (dreptul la viață, egalitatea între rase), au înlesnit comiterea bine-cunoscutelor atrocități din acele vremuri.

Cele mai semnificative contraargumente ar trebui considerate:

a) Spre deosebire de morală, dreptul este fundamental diferit, deoarece în structura sa există o componentă specifică: sancțiunea, cu prerogativa subsecventă a constrângerii. Totuși argumentul nu este la adăpost de orice critică, întrucât și normele morale sunt acceptate în cadrul unei anumite comunități privity în ansamblul său, astfel încât devine discutabilă o poziție vehementă privind lipsa oricărei sancțiuni din partea lor. Aceasta ar putea exista sub forma unei constrângeri psihice, determinată de sentimentul de dezaprobare al comunității față de cel care încalcă norma de conduită morală;

b) În relația sa cu morală, dreptul este autonom, întrucât cele două noțiuni au domenii de aplicare diferite: prima are în vedere forul interior al individului, în vreme ce a doua are ca obiect de reglementare manifestările exterioare ale acestuia, relațiile cu ceilalți oameni. Însă, după părerea noastră, chiar dacă dreptul nu poate interveni în procesele interioare ale individului, morala trebuie să pătrundă în domeniul dreptului, amendându-l acolo unde este necesar;

c) Prin impunerea conformității dreptului cu morala se pune în discuție legitimitatea dreptului și, implicit, autoritatea sa. Bunăoară, normele de drept ar putea fi încălcate pentru că sunt imorale, ceea ce ar deschide calea arbitrarului și ar constitui o piedică în respectarea și menținerea statului de drept. Totuși, cum orice obligație trebuie să aibă o cauză, rezultă că și obligațiile legale trebuie să îndeplinească această cerință esențială. Este motivul pentru care legile sunt precedate de expuneri de motive, care justifică adoptarea respectivelor reglementări.

După părerea noastră, antiteza dintre cele două noțiuni este numai aparentă, adevărata relație dintre drept și morală fiind una de la parte la întreg. Sigur, justificarea pentru o asemenea poziție rezidă în faptul că prin drept nu avem în vedere dreptul pozitiv,

ci un drept rațional, imuabil și etern, același pentru toți oamenii din toate timpurile. Modificările suferite de dreptul pozitiv de-a lungul existenței sale și diferențele care se regăsesc între o legislație și alta nu pot duce la concluzia că dreptul este relativ, ci numai la aceea că dreptul pozitiv este imperfect, dar perfectibil, desăvârșirea sa realizându-se pe măsură ce, în evoluția sa, se apropie de idealul său, dreptul rațional. În adevăr, cauza este idealul de dreptate, iar efectul este legea pozitivă.

Filosofia dreptului distinge în mod tradițional între teoria dreptului natural și pozitivismul juridic. Susținătorii dreptului natural cred în existența unor adevăruri morale obiective ce pot fi descoperite de rațiune și în care își au temeiul legile umane. De asemenea, ei argumentează că dacă legile umane sunt în contradicție cu adevărurile morale, atunci nu sunt legi cu adevărat. Pozitivismul juridic are o concepție cu totul diferită în ceea ce privește obiectivitatea și temeiurile adevărului moral. Adepții acestei doctrine cred că legile umane sunt postulate ale ființelor umane, că și legile imorale trebuie considerate legi și că nu există o conexiune necesară între drept și morală, prin care se subînțelege acel set de norme de conduită prevăzut cu un astfel de mecanism, încât încălcarea acestora atrage dezaprobarea individului, a grupului sau a unei întregi comunități față de cel care încalcă acea normă. Dar pentru că morală, asemănător dreptului, își are originea în rațiunea umană, iar rațiunea este aceeași pentru fiecare om, rezultă că există o morală obiectivă, care este numitorul comun și esența tuturor moralelor individuale. Ca exemplu, un jaf produce aceeași reacție de dezaprobare în cadrul oricărei epoci ar fi săvârșită și indiferent de trăsăturile personale ale celui care asistă (educație, naționalitate etc.).

Admițând că există un drept și o morală imuabile și eterne, putem porni în încercarea de a stabili o corelație între cele două concepte. Ce mod mai adecvat de a începe acest demers decât acela de a identifica relația pe care romanii, care prin pragmatismul lor juridic au dat dreptului adevărata sa măsură. De altfel, faptul că în sistemul nostru de drept există numeroase instituții ale căror mecanisme sunt asemănătoare celor din dreptul roman arată trăinicia unui drept desprins din rațiune, întrucât numai un astfel de drept poate fi peren. Acele dispoziții contrare rațiunii, precum existența unor categorii sociale considerate bunuri (sclavii) sau posibilitatea de a dispune asupra vieții unor persoane, nu au supraviețuit dreptului roman. În ceea ce privește relația cu morală, romanii au conceput un drept fondat pe principii morale.

Așadar, principiile dreptului au la origine de a trăi cinstit, de a nu-l vătăma pe altul și de a-i da fiecăruia ceea ce este al său. Dar acești piloni ai dreptului nu sunt nimic altceva decât precepte eminentemente morale. Prin urmare, la originea sa, morală era coloana vertebrală a dreptului. Dar așa cum un om, pe parcursul vieții, crește, se dezvoltă și îmbătrânește păstrându-și coloana vertebrală, la fel și dreptul, în continuă evoluție și dezvoltare, își păstrează principiile, regulile fundamentale. În ziua de azi această corelație își

păstrează actualitatea, întreg dreptul fiind străbătut de principii morale de felul celor de mai sus.

Urmează să menționăm că dreptul și morală nu sunt identice. Autonomia dreptului nu trebuie însă dusă la extrem, existând riscul ca, în cazul în care acesta scapă controlului rațional și moral, să ducă la construcții monstruoase. Nu există un drept împotriva moralei. Totodată, accentuăm că nu toată morală este drept, dar dreptul care există trebuie să fie moral. Dreptul pozitiv trebuie să imortalizeze morală obiectivă existentă într-o societate la un moment dat, ca numitor comun al moralelor individuale. Sancțiunea juridică, ca element esențial al oricărei norme juridice, se manifestă numai în mod excepțional în ceea ce privește dreptul. Așadar, sancțiunea juridică este de esență dreptului pozitiv, de vreme ce, din perspectiva dreptului rațional, a unui drept ideal, recurgerea la constrângere poate fi privită ca având un caracter excepțional, ținând cont de faptul că un asemenea drept va fi recepționat ca just de către cei cărora li se adresează și astfel, în majoritatea lor, se vor conforma. Astfel, întrucât acesta este rațional, încălcările sale urmează a fi privite ca accidente, deoarece destinatarii care se lasă conduși de rațiune îl vor respecta prin conformare.

A doua categorie de norme sunt cele **obișnuielnice**, care de asemenea au stat la baza apariției dreptului. Obiceiurile sunt o categorie de norme sociale care au apărut odată cu geneza societății, oferind un minim de reguli de conduită pentru colectivitățile umane. Obiceiul se formează și apare în mod spontan, ca urmare a aplicării repetate și prelungite a unei conduite, aceasta devenind treptat o regulă intrată în viața și tradiția unei colectivități, pe care oamenii o respectă din obișnuință, ca o deprindere. Din această cauză, obiceiul are, într-un anumit sens, un caracter conservator.

În privința obiceiurilor, părerile teoreticienilor sunt împărțite, și anume, într-o primă opinie obiceiurile sunt considerate drept o categorie distinctă a normelor sociale, iar în altă opinie, se apreciază că ele nu formează o categorie aparte a normelor sociale, că pot exprima fie o normă de drept, fie o normă morală, sau pot fi indiferente atât față de norma morală, cât și față de norma juridică. Aici urmează să menționăm că nu este contestabil faptul că dreptul poate apărea sub forma unui obicei sau că un obicei poate fi sancționat de legiuitor, devenind normă juridică, și astfel, izvor de drept. De asemenea, urmează să recunoaștem că multe norme morale apar sub forma unor obiceiuri, iar procesului de apariție a obiceiurilor îi este caracteristic faptul că pe cât de încet se formează obiceiul, pe atât de greu iese din uz, adică cade în desuetudine.

În funcție de conținut, relația care le formează obiectul, urmează să diferențiem obiceiul de tradiție. Astfel, deși linia de delimitare este foarte fină, totuși deosebirea de esență se manifestă prin faptul că obiceiurile sunt de natură a pune în pericol interesele altuia, pe când tradițiile nu au acest caracter (de ex., ordinea prânzurilor, forma generală a îmbrăcăminteii etc.). Astfel, tradițiile sunt norme care, neavând nicio legătură cu morală și dreptul, reglementează totuși

anumite acțiuni, stabilind un anumit comportament în societate. În viața socială, în special în relațiile de familie, tradițiile, obiceiurile se manifestă sub formă de ritualuri, care reprezintă o acțiune sau un ansamblu de acțiuni cu un anumit caracter, cum ar fi ritualurile de cumătrie, nuntă etc.

Obiceiurile apar în formule orale, autoritatea lor bazându-se pe faptul că au fost încetățenite în practica socială ca rezultat al aplicării lor în repetate rânduri, fiind incontestabilă aplicabilitatea lor în anumite condiții prestabilite.

O altă problemă pe care dorim să o adâncim în legătură cu categoriile de norme sociale întâlnite în societatea noastră este și aceea a **normelor tehnice**.

Profesorul Ion Craiovan definește normele tehnice ca „norme sociale, fiind creații ale oamenilor, care reglementează unele relații dintre om și natură în procesul complex de producere a bunurilor materiale și spirituale” [15]. Această categorie de norme reglementează procesul productiv. Validitatea și eficiența acestor norme sunt date de modul în care omul reușește să surprindă legitățile obiective, să le cunoască și să le valorifice, exprimându-le în reguli diriguitoare pentru propria sa activitate. Deși vizează direct relațiile dintre om și mijloacele de producție, ele se referă indirect la raporturile dintre oameni, a căror conviețuire ar fi perturbată în lipsa respectării cerințelor ce se desprind din aceste norme. În societatea contemporană, influențată direct de revoluția tehnico-științifică, este foarte importantă respectarea normelor tehnice, în vederea desfășurării normale a activității umane, cu un risc cât mai redus și cu un randament deosebit. Odată instituite, aceste norme devin criterii pentru aprecierea sau valorizarea acțiunilor și comportamentelor umane.

Normele sociale reglementează conduita omului în cadrul vieții sociale, economice și culturale, având un scop deosebit, și anume, obținerea unui rezultat cât mai bun, a unui randament cât mai mare cu minim de efort. Multe norme tehnice au devenit obiect de reglementare juridică, cum ar fi cele din domeniul transportului și telecomunicațiilor, devenind prin aceasta și norme juridice. Din cele relatate, putem identifica două trăsături caracteristice normelor tehnice, și anume: încetează să-și producă efectele doar concomitent cu îmbunătățirea lor și stabilesc un etalon minim pentru conduita oamenilor participanți la procesul de producție.

O altă categorie de norme sociale sunt **normele corporative**, care reprezintă o creație a unor organizații sau organisme sociale, economice, politice, religioase sau de altă natură, care stabilesc cadrul de organizare și funcționare, raporturile interne dintre membri, reguli ce guvernează întreaga activitate. Organizațiile la care ne referim sunt partidele politice, organizațiile cu scop lucrativ sau fără scop lucrativ, uniuni profesionale, cluburi sportive, asociații, organizații științifice, culturale etc. Aceste organizații își adoptă norme de conduită cuprinse în statute, acte de constituire, convenții. Normele corporative, ca formă și conținut, sunt asemănătoare

cu normele juridice, stabilind drepturi și obligații, pentru a căror nerespectare sunt aplicate sancțiuni. Deosebirea dintre aceste categorii de norme se manifestă prin aceea că respectarea normelor juridice este asigurată de forța coercitivă a statului. La acest capitol, este foarte important să menționăm că normele corporative nu trebuie să depășească limitele stabilite prin legislația în vigoare. Or, această categorie de norme trebuie să se înscrie în ordinea de drept existentă.

În continuare, vom analiza **fenomenul religios** în contextul sistemului vast al normelor sociale. Astfel, deși în perioada socialismului religia a avut o influență mică asupra conștiinței și relațiilor sociale, totuși nu a putut fi negată existența relațiilor și normelor religioase.

Religia reprezintă un ansamblu de credințe, convingeri privind puterea supremă de conducere a lumii. Acest sistem de convingeri oferă un obiect de adorație față de Dumnezeu, zei etc. Prin religie se manifestă credința în supranatural, sacru sau divin, și codul moral, practicile de ordin ritual, dogmele, valorile și instituțiile asociate cu această credință. În cursul dezvoltării sale religia a luat un imens număr de forme în diverse culturi sau persoane.

Potrivit art.31 alin.(1) din Constituția RM [16], „libertatea conștiinței este garantată. Ea trebuie să se manifeste în spirit de toleranță și de respect reciproc”. După cum observăm, Constituția Republicii Moldova asigură dreptul fiecărui cetățean să aleagă credința pe care o împărtășește. Astfel, fiecare este liber să adere la oricare sistem tolerant de norme sociale.

Istoric analizând, constatăm că normele religioase au stat la baza normelor juridice, după care au fost separate. Totuși, în prezent nu poate fi negat câmpul comun de acțiune a normelor religioase și juridice. Astfel, în *Biblie* dreptul se conturează sub forma unor porunci, comandamente supreme. „Cele 10 porunci” [17] reprezintă reguli supreme, care se regăsesc în legislația noastră, ca exemplu: „Să nu ucizi; Să nu furi etc.”. Nerespectarea normelor religioase care coincid cu normele juridice, pe lângă dezaprobarrea oamenilor care împărtășesc aceleași convingeri, atrage și răspunderea stabilită de legislația penală (să nu furi, să nu ucizi), legislația familiei (să nu preacurvești) etc.

O altă modalitate a normelor sociale sunt **normele juridice**. Coraportul parte-întreg dintre norma socială și norma juridică se manifestă prin faptul că orice normă juridică este o normă socială, însă nu fiecare normă socială e și juridică. Norma juridică reprezintă acea normă socială stabilită sau sancționată de stat, ce se manifestă sub forma unei reguli de conduită, menită să reglementeze relațiile sociale stabilite în diferite domenii de activitate umană, a cărei respectare, în caz de necesitate este asigurată prin forța de constrângere a statului.

Gheorghe Lupu definește norma juridică ca „regula socială de conduită generală și obligatorie, elaborată, recunoscută sau acceptată de către stat și im-

pusă, dacă este cazul, prin forța coercitivă a statului” [18].

Într-o altă opinie, Gheorghe Avornic definește norma juridică, „ca o regulă de comportare (conduită), generală și impersonală, tipică, strict determinată și obligatorie, stabilită cu scopul de a apăra, a consolida, a dezvolta și a promova raportul și rânduiala socială favorabilă și convenabilă majorității (evident, este vorba de etapa contemporană la care dorim să edificăm un stat democratic și de drept), și, totodată, de a realiza acea finalitate pe care o urmărește și o servește norma juridică și care, la nevoie, este asigurată prin forța de constrângere a statului” [19].

Normele juridice sunt caracterizate prin:

– autoritate statală, întrucât sunt elaborate, aprobate și sancționate de către stat. Astfel, normele juridice exprimă voința puterii de stat, care își găsește conținutul în voința poporului. Legitimitatea puterii de stat reiese din mandatul oferit de popor prin alegerea reprezentanților statului. Pecetea statului pe această categorie de norme îi oferă un caracter superior față de celelalte categorii de norme;

– generalitate, care reiese din caracterul abstract, tipic, impersonal și permanent al normei de drept. Norma juridică stabilește drepturile și obligațiile individului care se află în circumstanțele prestabilite. Astfel, norma juridică apare ca un model de comportament pentru toți participanții la relația socială dată;

– obligativitate. Caracterul obligatoriu reiese din importanța normelor juridice pentru construcția unei societăți sănătoase, bazată pe principii și legi democratice. Indiferent de domeniul de activitate umană în care se aplică norma juridică intervine ca un suflu al justiției. Or, dreptul evocă ideea de dreptate, care doar prin intermediul normelor juridice obligatorii poate fi realizată, extirpând în acest mod egoismul individual specific oamenilor;

– caracter coercitiv, care presupune că în caz de necesitate sunt asigurate, garantate prin forța coercitivă a statului, însă forța de constrângere figurează ca o excepție, deoarece specific unei societăți democratice este conformarea.

În concluzie, putem menționa că analiza normelor sociale evidențiază legăturile profunde dintre diversele categorii de norme sociale existente în cadrul societății noastre, organizarea lor în sistemul normelor sociale, în cadrul căruia funcțiile fiecărui subsistem (de ex., normele corporative, juridice etc.) concură la realizarea sistemului în întregul său.

Referințe:

1. Rădulescu Sorin M. *Homo sociologicus. Raționalitate și iraționalitate în acțiunea umană*. București: Șansa, 1994, p.47-48.
2. Vrabie G. *Politica, morala și dreptul, Forme de reglementare a relațiilor sociale în socialism*. București: Ed. Politică, 1977, p.17-18.
3. Banciu D. *Control social și sancțiuni sociale*. București: Victor, 1982, p.15.
4. Ripert G. *La règle morale dans les obligations civiles*. Paris: Librairie Generale de Droit et de Jurisprudence, 1927, p.11.
5. Platon. *Opere*. Vol. V. București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1986.
6. Aristotel. *Politica*. Traducere de El. Bezdechi. Oradea: Antet, 1996.
7. Cicero. *Despre supremul bine și supremul rău*. București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1983.
8. Popa N., Dogaru I., Dănișor Gh. *Filosofia dreptului – marile curente*. Ediția 3, p.209.
9. Kant Im. *Metafizica moravurilor. Scrieri moral-politice*. București: Ed. Științifică, 1991, p.26.
10. Giorgio Del Vecchio. *Justice, droit, etat: etudes de philosophie juridique*. Paris: Librairie du Recueil Sirey, 1938.
11. Djuvara M. *Drept și morală*. În: *Eseuri de filosofie a dreptului*. București, 1997. Ediția 3, p.50.
12. Djuvara M. *Drept și drept pozitiv*. În: *Eseuri de filosofie a dreptului*, p.96.
13. Hegel G.W.F. *Principiile filosofiei dreptului*. În: traducerea Ioanei Ungureanu și a Mădălinei Lazăr. București: Paideia, 1998.
14. Kelsen Hans. *Teoria pură a dreptului*. București: Humanitas, 2000.
15. Craiovan I. *Teoria Generală a Dreptului*. București: Editura Militară, 1997, p.72.
16. *Constituția RM din 29.07.1994*, publicată în: *Monitorul Oficial*, nr.1 din 12.08.1994, în vigoare din 27.08.1994.
17. *Biblia sau Sfânta Scriptură*, 1990, p.80-81.
18. Lupu Gh., Avornic Gh. *Teoria generală a Dreptului*. Chișinău: Lumina, 1997, p.64.
19. Avornic Gh. *Teoria generală a Dreptului*. Chișinău: Cartier, 2004, p.233.

Recenzent:
Boris NEGRU,
doctor în drept, conferențiar universitar

MOTIVUL INFRAȚIUNILOR DE TORTURĂ, TRATAMENT INUMAN SAU DEGRADANT (art.166¹ CP RM)

*Daniela URSU,
doctorand (USM)*

Constituind *causa remota delicti*, motivul activității infracționale are o importanță decisivă la determinarea pericolului social al faptei, la caracterizarea personalității făptuitorului, precum și la încadrarea juridică a faptei și individualizarea pedepsei. Iată de ce, în prezentul studiu, ne vom focaliza atenția asupra cauzelor interioare care-l impulsionează pe făptuitor de a-și manifesta ferocitatea în comiterea unor acte de natură să provoace dureri sau suferințe fizice, sau psihice, în cazul tratamentului inuman sau degradant și, respectiv, dureri sau suferințe fizice, sau psihice puternice, în cazul torturii. Cercetarea cauzelor interioare de punere în funcțiune a rezoluției infracționale se dovedește a fi relevantă, îndeosebi în cazul infracțiunii de tortură; or, mobilul acestei infracțiuni reprezintă o condiție pentru existența infracțiunii, caz în care torționarul nu a urmărit una dintre cele trei forme ale scopului special. Astfel, reieșind din dispoziția *alin.(3) art.166¹ CP RM*, rezultă că impulsul intern predominant al trecerii la acte de tortură îl reprezintă cu titlu obligatoriu motivul bazat pe o formă de discriminare, oricare ar fi ea. Din aceste rațiuni, au fost identificate dimensiunile discriminării relelor tratamente, fapt realizat prin explorarea jurisprudenței Curții Europene.

Cuvinte-cheie: tortură; tratament inuman; tratament degradant; motivul infracțiunii; concurența motivelor; discriminare; criterii discriminatorii.

***

Being cause of an offence, the reason is of decisive importance in determining the social danger of the crime, the perpetrator's personality and legal classification of the offense and of the dictated punishment. That is why, in this study we will focus our attention on the inner causes that drives the offender to show his ferocity in committing acts likely to cause pain, suffering or distress, in the case of inhuman or degrading treatment, respectively, physical or mental pain or strong suffering strong, in the case of torture. The need of research into the inner causes of criminal resolution turns out to be particularly relevant for the crime of torture; because, the motive of this crime is a condition for the existence of the crime, in which case the torturer did not follow one of the three forms of special reasons. Thus, based on the 3rd paragraph of the 166/1st article of the Penal Code of Moldova, we can conclude that the prevailing internal momentum shifts to torture only on the basis of a discriminating reason. Thus, through the jurisprudence of the European Court were identified the true dimensions of discrimination needed to identify an offence of torture.

Keywords: torture; inhuman; degrading treatment; the reason crime; competition grounds; discrimination; discriminatory criteria.

Ca și scopul, motivul infracțiunii reprezintă un factor psihic inerent relelor tratamente și, în consecință, indispensabil pentru înțelegerea și explicarea manifestării ferocității în comiterea unui act de natură să provoace dureri sau suferințe fizice, sau psihice, în cazul tratamentului inuman sau degradant și, respectiv, dureri sau suferințe fizice, sau psihice puternice, în cazul torturii. Motivul constituie acel factor mobilizator care se manifestă și este orientat spre producerea rezultatului infracțional și constituie o parte a întregului proces volitiv [1]. Trebuie să remarcăm că până la formarea rezoluției infracționale, există o confruntare a imboldurilor care au o natură interschimbabilă. Desigur că făptuitorul poate să-și materializeze rezoluția infracțională având ca impuls intern o multitudine de motive, dintre care unul este predominant. Deoarece mobilul infracțiunii de tortură reprezintă o condiție pentru existența infracțiunii, caz în care torționarul nu a urmărit una dintre cele trei forme ale scopului special, pornind de la dispoziția *alin.(3) art.166¹ CP RM* rezultă că impulsul intern predominant al trecerii la acte de tortură îl reprezintă *sine qua non* orice motiv, bazat pe o formă de discriminare, oricare ar fi ea. În legătură cu aceasta, s-a susținut că existența unui alt motiv decât cel discrimi-

nator (de ex., interesul material, motivul sadic etc.) nu caracterizează profilul infracțiunii de tortură. Astfel, dacă motivul infracțiunii nu este fundamentat pe una dintre formele de discriminare, ori nu se acționează în baza unuia dintre cele trei scopuri, se consideră că fapta nu întrunește elementele componenței de infracțiune; or, lipsește latura subiectivă [2]. Într-adevăr, din conținutul normativ al *alin.(3) art.166¹ CP RM*, desprindem că această faptă prejudiciabilă nu poate fi comisă decât în prezența unui scop sau motiv special. *De lege lata*, infracțiunea de tortură se distinge în acest plan de fostul cadru incriminator (*art.309¹ CP RM* – abrogat), întrucât în vechea reglementare, în conformitate cu litera legii, scopul special, dar și motivul infracțiunii de tortură erau descrise exemplificativ [3], ceea ce presupune că nici scopul și nici motivul nu reprezentau semne obligatorii ale laturii subiective a infracțiunii prevăzute la *art.309¹ CP RM* (abrogat). Dimpotrivă, pentru existența infracțiunii de tortură, în acord cu dispoziția *alin.(3) art.166¹ CP RM*, se cere ca făptuitorul să acționeze cu intenție directă calificată printr-un scop sau un motiv.

Per a contrario, motivul tratamentului inuman și degradant (*alin.(1) art.166¹ CP RM*) nu are relevanță la încadrare, putând influența doar individualizarea